

ג. כתבו ראשונים (ר"י רמב"ן מרדכי): אפילו אם כתובה דאורייתא, אין סכום קצוב מהתורה אלא כמו שיקבעו החכמים.

ד. נראה שאם נוקטים כתובה דרבנן, גם אם כתב שטר ועושה קנין, אין דעתו להתחייב בזה אלא כפי שתקנו חכמים. ואינו נותן אלא ממעות הקלות וכד'. (עפ"י מנחת שלמה ח"א נב).

ב. בתולה כתובהה מאתים ואלמנה מנה. [אלמנה' – על שם מנה שתקנו לה חכמים. וכתב קרא על שם העתיד]. אלמנה גרושה וחלוצה מן האירוסין – כתובהה מאתים אם היא בתולה. מן הנשואין – כתובהה מנה אפילו היא מוחזקת כבתולה. (עפ"י משנה יא. ורש"י).

א. נכנסה לחופה ויש עדים שלא נבעלה – משמע מלשון הרמב"ם שכתובהה מעתה מנה. (עפ"י

בית שמואל ז סקל"ז. ובירושלמי מובא טעם שכיון שכנסה הראשון בטל חינה. וע"ע שבט הלוי ח"ו ריו).

ב. בעולת עצמו – הורה בשו"ת אגרות משה (אה"ע קא) שמן הסתם יש לכתוב לה מאתים כדין כתובת בתולה, שכן נראה מדברי התוס' ועוד פוסקים.

אחת אלמנת ישראל ואחת אלמנת כהנים כתובהה מנה. אבל בתולת כהנים – בית דין של כהנים היו גובים לה ארבע מאות זוז, ולא מיחו בידם חכמים. [ואלמנת כהנים, גם לה הוסיפו בתחילה ותקנו לה מאתים, כיון שראו שהיו פורשים מהן, החזירו הדבר לקדמותו]. אמר שמואל: לא ב"ד של כהנים בלבד אמרו אלא אפילו משפחות המיוחסות בישראל אם רצו לעשות כדרך שהכהנים עושים – עושים. (להלן יב).

א. ארבע מאות לכתובת כהנים ומיוחסים – תקנה גמורה היתה, ואפילו לא כתב לה כתובה או כתב לה בלשון 'דחזו לך' ולא בלשון תוספת – נתחייב. (עפ"י תוס' יב:).

ב. כבר נהגו משכבר ליתן לכל הבתולות ככתובת כהנים, והנהיגו עוד שגם לאלמנה יתנו מחצה מסך זה, [כפי התקנה האמצעית, קודם שהחזירו הדבר לקדמותו]. וכתקנה זו נוהגים בני אשכנז עד היום. וע' באגרות משה (אה"ע ח"ד צב) שיעור הכתובה בזמן הזה.

דף יא

טו. מה דינו של גר קטן?

אמר רב הונא: גר קטן (שאין לו אב, ואמו הביאתו להתגייר. רש"י) – מטבילים אותו על דעת בית דין, שזכות היא לו וזכין לאדם שלא בפניו. וכל שכן גר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו, שודאי נוח להם במעשה אביהם.

א. התוס' צדדו (לפי גירסה אחת במסכת בבא מציעא) שגירות זו שעל ידי בית דין אינה מועילה אלא מדרבנן, כי מדין תורה אין זכיה לקטן (ולנכרי). וסובר רב הונא שיש כח ביד ב"ד לעקור דבר מן התורה ב'קום ועשה' הלכך מותר בבת ישראל וקידושי קידושין. אבל למ"ד אין כח ביד חכמים לעקור בקו"ע, אין דינו כגר אלא לחומרא. ואולם לפי גירסה אחרת בגמרא (בב"מ), מועילה זכיה לקטן מן התורה. (וכן הכריע הש"ך (בנקודות הכסף יו"ד שה) לעיקר כגרסה זו).

ובדעת רש"י (בד"ה על דעת ב"ד) יש מדייקים שאינו גר אלא לענין הלכות דרבנן, כגון מגע נכרי ביין או נישואין בבת ישראל למאן דאמר בגיותן אין להם איסור חתנות, אבל להלכות דאורייתא צריך גירות נוספת כשיגדיל. (ע' פני יהושע; דעת כהן קמז-קמח).

ובמקום אחר (סנהדרין סח:) כתבו התוס' שאין הדבר תלוי בדיני זכיה דעלמא, כי כאן הוא הזוכה בעצמו ובגופו ואין אחר זוכה בעבורו, [אלא שאם היתה זו חובה, לא היה לבית דין להכנס בדבר ולהכניסו לדבר שבחובה].

ובב"ק (קט:): כתבו התוס' על גוף דינו של רב הונא שהוא שנוי במחלוקת.

- ב. בר"ן מבואר שהוא הדין בבית דין שגיירו קטן מדעת עצמם. (וריעב"ץ כתב שכן גם דעת רש"י, ומה שכתב 'אמו' – לאו דוקא). ויש מחמירים בדבר (עפ"י מרדכי, וכן פסק הב"ח יו"ד רסח. וע"ש בדרכי משה; חתם סופר יו"ד רנג; אור שמח עבדים ח).
- ונראה שקטן הנמסר לאימוץ אצל יהודים, אפילו הוא פעוט שאין בו דעת, יכולים בית דין לגיירו, ואעפ"י שאין ב"ד מחזירים לגייר מעצמם, כיון שאביו המאמץ מביאו, מגיירים אותו. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קסב; שבט הלוי ח"ג רב, עע"ש כמה פרטים. ושניהם כתבו שאין צריך מלכתחילה להכניס זרע נכרים בישראל, כי אין בדבר שום צורך ותכלית, ורק כשנא גם מעצמו להתגייר לשם שמים צריך לקבלו).
- בן שנולד לנכרית ולישראל, ורוצים אביו ואמו למולו ולהטבילו כדי שייכנס בדת ישראל – אם אנו יודעים שבגדולתו יקיים מצוות, יש לנו לגיירו כדין גר קטן, אבל אם אין בדעתם שיקיים ויזהר בדיני התורה, אין מועילה מסירתם לב"ד לגיירו, שהרי גם אם הוא מסר את עצמו לגירות באופן זה אינו גר. (עפ"י דעת כהן קמז-ח).
- ג. יש מי שצדד לומר שעל בית דין עצמם לעשות מעשה הטבילה, כדי שתועיל דעתם לטבילת גירות (עפ"י שו"ת נפש חיה יו"ד צו). וסתימת הפוסקים אינה כן, ומכל מקום נראה שאעפ"י שהוא טובל בעצמו, בית דין מברכים על הטבילה, וכן נמצא בבעלי הנפש להראב"ד. ועוד מבואר מדבריו שהם מברכים קודם הטבילה, שלא כבגירות של גדול. (עפ"י שבט הלוי ח"ו קצא. ויש שהורו שלא לברך בטבילת גר קטן – שמא ימחה).
- ד. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קנח) כתב שבזמן הזה נכון הדבר כשיגדל יטבילוהו שוב לשם גירות בפני בית דין 'משום שלא ברור במדינה זו שהוא זכות, כיון שבעוה"ר קרוב שח"ו לא ישמור שבת וכדומה עוד איסורים. אך אפשר שמ"מ הוא זכות שאף רשעי ישראל עדיפי מעכו"ם, וגם הוא זכות מחמת דניחא ליה במאי דעביד אביו ובפרט אחרי שגם אמו נתגיירה... לכן יותר קרוב שהוא זכות אבל לצאת מידי ספק לגמרי יהיה טוב לזכור להטבילו כשיגדיל'. ואולם נראה שאם הוא גדל בבית שומרי תורה, ודאי זכות היא לו ואין צריך טבילה כשיגדל (כן משמע באגרות משה יו"ד ח"ג קד).
- אמר רב יוסף: הגדילו – יכולים למחות (וחוזרים לסורן ואין לנו לענשן). ואולם כיון שהגדילו שעה אחת ולא מיחה שוב אין יכול למחות.
- א. הרמב"ם הביא להלכה גם דברי רב הונא וגם דברי רב יוסף, וכן דעת ר"י בן מגאש רמב"ן ר"ן ורא"ש. והעירו על הרי"ף שהשמיט דברי רב יוסף אם הגדילו יכולים למחות (וע' בבאור טעמו בשו"ת משיב דבר ח"ד מב).
- ב. מרש"י ביבמות (מח). מ' שאב יכול לגייר את בניו בעל כרחם. וכן סוברים כמה ראשונים, שלא אמרו 'הגדילו יכולים למחות' בקטנים שנתגיירו עם אביהם (ולא כדברי רש"י בסוגיתנו). והתוס' שם חולקים. (וע' משיב דבר ח"ד מב).
- והחתם-סופר פסק (יו"ד רנג) שבזכות גמורה, כגון שהוריו גם כן מתגיירים ולא יגדלוהו אם אינו מתגייר עמם, אינו יכול למחות.
- ג. מחאה לפני שהגדילו אינה מחאה ואם נתרצה אחר כך – הרי זה גר, ורק אם מחה לפני שהגדיל ועמד במחאתו כשהגדיל – מחאתו מחאה. ואפשר שזה שאמרו הגדילו יכולים למחות, דוקא כשהגדילו בדת משה ויהודית, אבל בלא"ה יכול למחות גם לאחר מכן. (עפ"י ר"ן. וכן כתב הרא"ש כסברא אחרונה). ולדעת הרי"ד אפילו לא הגדילו ממש אלא כיון שבאו לכלל דעת יכולים למחות אעפ"י שעדיין הם קטנים. (שמא יש לפרש עפ"י דחת"ס שגדלות דבן-נח אינה תלויה בשנים אלא בהגיעו לכלל דעת, הלכך י"ל שדנים על המחאה כדין בן נח, כי כשימחה יוברר שלא היה ישראל מעולם. וע' בשו"ת דובב מישרים ח"ג יט; אג"מ יו"ד ח"ב קנח; בית ישי סוס"י קז).

ד. בדין הוא שקטנה גיורת מותרת לישראל, וכן גר קטן נושא בת ישראל, אעפ"י שאם מחו חוזרים לגיורתם למפרע. (הגהות אשר"י, ממהרי"ח. וכמשמעות הסוגיא).

ונראה שאם מת, יש לקברו בקבר ישראל עם שאר יהודים. (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ט שז).

ה. קטן שגיירוהו והגדיל, יש לנו להודיעו שהוא גר כדי שתהא לו אפשרות למחות. (עפ"י אגרות משה יו"ד קסא-קסב [ונסתפק שם שמא כל עוד לא גילוהו, אסור לישא בת ישראל] וח"ג קד; מנחת יצחק ח"ג צט, יג; שבט הלוי ח"ה קנ [וכתב שם שגיורת קטנה שגדלה ולא ידעה ונשאת – פשוט שנישואיה נישואין גמורים ואין חוששים שתמחה לכשתדע]).

ו. גדל ומיחה ואחר כך נמלך בדעתו ובא להתגייר – צדד המנחת-חינוך (ב) שאין צריך הטפת דם ברית כיון שנימול לשם גירות. ויש מי שמפקפק בזה, שי"ל שמחאתו מגלה למפרע שלא היה כאן תחילת גירות ולכך צריך הטפת דם ברית. (ע' בהרחבה בתשובת דעת כהן קנא).

ז. קטן שנימול שלא בפני בית דין – בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קנח) נקט לעיקר שאין צריך הטפת דם ברית, אך אם אפשר טוב לעשות הטפת דם ברית בפני בית דין.

מבואר בגמרא שגיורת בעודה קטנה, לדעת אביי אין לה כתובה ולרבא אין לה קנס אם נאנסה, ורק כאשר תגדל ולא תמחה נותנים לה.

והלכה כרבא, הלכך גיורת קטנה יש לה כתובה ואין לה קנס. (הגהות אשר"י, ממהרי"ח).

טז. הנשים דלהלן, האם כתובתן מנה או מאתים?

א. גיורת, שבויה שנפדית, שפחה שנשתחררה.

ב. מי שנבעלה בקטנותה על ידי גדול.

ג. גדולה שבא עליה קטן.

ד. מוכת עץ.

א. גיורת שבויה ושפחה, שנפדו ושנתגייירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד – כתובתן מאתים (כשהן בתולות). נפדו וכו' יתירות על בנות שלש שנים ויום אחד – כתובתן מנה.

ב. הגדול שבא על הקטנה שהיא פחותה מבת שלש שנים ויום אחד – כתובתה מאתים, שאין ביאתה ביאה שהרי בתוליה חוזרין, וכנותן אצבע בעין.

ג. קטן פחות מבן תשע שבא על הגדולה – לדברי רב, דינה כמוכת עץ ובאנו למחלוקת רבי מאיר וחכמים, כבסמוך. ולדברי שמואל אין מוכת עץ בבשר וכתובתה מאתים לדברי הכל.

א. פירשו התוס' והרא"ש שמדובר שלא השיר הבתולים, כי אם השיר – ודאי אינה עדיפה ממוכת עץ. ואולם מרש"י (ד"ה עשאה) יש במשמע לכאורה שלא כפירושם. וצ"ע.

ב. הלכה כשמואל [שכן קבע הש"ס מחלוקתם לענין דינים, ובדינים הלכה כשמואל. וגם לשון המשנה מדוייקת כדבריו]. ונפקא מינה גם לענין כהן גדול, שמוותרת לו. (רא"ש ועוד).

ד. מוכת עץ (שהכיר בה מקודם) – לדברי רבי מאיר כתובתה מאתים [כדין בוגרת שאעפ"י שבתוליה כלים כתובתה מאתים], וחכמים אומרים: כתובתה מנה [כדין בעולה שנעשה בה מעשה].

נחלקו אמוראים (להלן יג.) האם סתמה משנתנו כרבי מאיר או כחכמים. והלכה כחכמים. (רמב"ם אישות יא, ג).

יז. א. הנושא את האשה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה – מה דינה?

ב. מה הדין כשנמצאת מוכת עץ?

א. רב חייא בר אבין אמר רב ששת לשמוע מהברייתא, כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה – יש לה כתובה מנה. וכן אמר רבה (ורב אשי דחה ראייתו). וכן סובר רבי יוחנן (יג.). ואילו רבא אמר עפ"י פשט לשון המשנה מקח טעות הוא. וכן דעת רבי אלעזר (יג.). ודאי גם רמי בר חמא סובר שאין לה ולא כלום, שהרי אפילו במוכת-עץ אמר כן).

הלכה כרבא וכפשטות לשון המשנה, שמקח טעות הוא. (רי"ף). ומסתבר שבאנשים פרוצים החשודים על איסורים, לדברי הכל אינו מקח טעות לגמרי. לא נחלקו אלא בכשרים וצנועים. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א ג).

ולכל הדעות, אם נכנסה לחופה, אפילו מוחזקת שלא נבעלה – אם נמצאה בעולה יש לה מנה, הואיל וכנסה ראשון ועל דעת כן נשאה. (ואפילו העדים מעידים שלא נבעלה, אפשר שאינו סומך על דבריהם וסבר שלשבה אומרים כן. עתוס').

ב. נמצאת מוכת עץ – רמי בר חמא אמר: אין לה ולא כלום, ורבא בתחילה תלה זאת במחלוקת רבי מאיר וחכמים, שלר"מ יש לה מאתים ולחכמים אין לה כלום, ולבסוף חזר בו ונקט שאפילו לחכמים יש לה מנה, כמו במוכת עץ שהכיר בה. (וכן פסק הרי"ף).

דפים יא – יב

יח. אלו שאין להן טענת בתולים?

אלמנה, גרושה, וחלוצה מן הנישואין – אין להן טענת בתולים, וחייב ליתן להן כתובתן. ואפילו יש עדים שלא נסתרה עם בעלה הראשון או נסתרה ולא שהתה כדי ביאה – אין השני יכול לטעון טענת בתולים. מבואר בגמרא שאם קידש ולא בעל לאלתר (בין הבעל הראשון בין השני. תוס'), יש לו לטעון טענת בתולים, כי יש לחוש שמא זינתה תחתיו ונאסרת עליו (כגון בכהן).

התוס' (שם ד"ה וניחוש) מפרשים שגם לענין הפסד הכתובה, אם לא בעל לאלתר יש לנו להפסידה כתובתה, כדי שהכהן יטרח לבית דין ויטען טענת בתולים. אך זה דוקא לרב אשי הסובר כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה אין לה כתובה כלל, הלכך אם כאן יהא לה, יבואו לטעות גם לענין איסור, אבל לרבה האומר כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה, אף כאן יש לה.

להלכה לא חילקו הפוסקים אם בעל לאלתר אם לאו. (ע' אה"ע סו, ב בבית שמואל ובחלקת מחוקק). יש אומרים שלהלכה אם יש עדים שלא נבעלה אצל הראשון – יש לה טענת בתולים והפסידה כתובתה. (עפ"י בית שמואל סו סק"ב בדעת הרמב"ם).

הגירות והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו יתירות על בנות שלש שנים ויום אחד – אין להן טענת בתולים.

כאמור למעלה, ביהודה שמיחידים את החתן עם הכלה קודם נישואין, אינו יכול לטעון טענת בתולים. ויש מקומות ביהודה שאין מייחידים, ושם אפשר לטעון. מאידך הנהג מנהג יהודה בגליל אינו יכול לטעון.

לדברי רב אשי, אי אפשר לטעון טענת בתולים אלא אם מומשו החתן והלכה על ידי השושבינין קודם החופה למנוע מעשה תרמית. (וסובר שלא האמינוהו משום חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה (עפ"י תוס' ועוד). ואולם הר"ח והרז"ה פירשו שלא אמר רב אשי אלא במקום שנהגו למשמש ולא משמשו, אבל במקום שלא נהגו במשמש שושבינין – ודאי יש טענת בתולים).